

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Кафедра Фінансів

Допущено до захисту
Завідувач кафедри
д. е. н., професор Волохова І. С.

(підпис)
«_____» _____ 2018р.

ВИПУСКНА РОБОТА
на здобуття освітнього ступеня бакалавра
зі спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»
за освітньою програмою «Фінанси, фінансовий менеджмент та страхування»
на тему:
«ДЕРЖАВНИЙ БОРГ УКРАЇНИ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА БОРГОВУ
БЕЗПЕКУ КРАЇНИ»

Виконавець:
студент 4 курсу, 1 групи ЦВФН
Гасанов Расул Вугар огли

(підпис)

Науковий керівник:
к. е. н., доцент
Волкова Оксана Георгіївна

(підпис)

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА ПРИРОДА ДЕРЖАВНОГО БОРГУ В СУЧАСНИХ ЕКОНОМІЧНИХ УМОВАХ.....	6
1.1. Економічна сутність та види державного боргу.....	6
1.2. Причини виникнення державного боргу	13
1.3. Сутність та місце боргової безпеки в системі економічної безпеки	25
РОЗДІЛ 2. ВПЛИВ ДЕРЖАВНОГО БОРГУ НА БОРГОВУ БЕЗПЕКУ УКРАЇНИ	36
2.1. Безпечний рівень державного боргу як фактор подолання економічної кризи	36
2.2. Аналіз ефективності управління державним боргом	49
2.3. Механізм забезпечення боргової безпеки країни	57
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ БОРГОВОЮ БЕЗПЕКОЮ УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ ЕКОНОМІЧНИХ УМОВАХ	67
3.1. Зарубіжний досвід забезпечення боргової безпеки.....	67
3.2. Основні напрямки підвищення боргової безпеки України	75
ВИСНОВКИ.....	83
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	87
ДОДАТКИ.....	96

ВСТУП

Актуальність теми. На сучасному етапі існування державного боргу являється закономірним явищем для країн із перехідною економікою, де гостро відчувається нестача грошових ресурсів, адже здійснення політичних, економічних, фінансових, соціальних перетворень потребує значних фінансово-кредитних ресурсів, що веде до утворення державного боргу. Накопичення обсягів державної заборгованості становить загрозу стійкості фінансової системи з боку зовнішніх і внутрішніх кредиторів і може призвести до зниження рівня боргової безпеки держави. В умовах продовження військових дій на сході України перенесення акцентів її гібридного впливу з боку РФ в площину «економічного розхитування держави», вітчизняна фінансова система зазнала значних втрат, проявами чого стали: посилення бюджетних дисбалансів та кризових явищ у банківській системі, загострення небезпечних тенденцій у борговій сфері, що призвело до зниження платоспроможності країни.

У зв'язку з цим, проблема забезпечення економічної безпеки України як неодмінної умови стабілізації її економічного росту привертає до себе все більшу увагу науковців, вчених і громадськості. Така увага пояснюється тим, що неефективне функціонування системи управління державним боргом призводить до неможливості виконання державою взятих на себе зобов'язань, створює загрозу економічній безпеці держави.

Оскільки Україна задекларувала як стратегічну мету вступ до Європейського Союзу, то з позиції цієї перспективи важливим є запозичення кращого міжнародного досвіду модернізації політики управління державним боргом, що призвела до зміцнення фінансової системи та економічного зростання в багатьох країнах.

Тому важливим є розкрити суть проблеми, виявити реальні загрози, дослідити питання щодо показників, критеріїв і граничних рівнів

розроблених для оцінки боргової безпеки, які на сьогодні не згруповані в єдину систему та не мають узгоджених граничних значень.

Дослідженню проблеми боргової безпеки та державного боргу приділяється значна увага. Серед вітчизняних вчених, які розглядають цю проблему є такі науковці: О. Вівчар, О. Власюк, В. Койло, Г. Котіна, Л. Лондар, В. Мунтіян, С. Нефьодов, О. Новосьолова, М. Омеляненко, Н. Педченко, О. Прутська, Н. Сич, В. Сіденко, Т. Цвігун та ін. У світовій економічній літературі цим питанням присвячені праці таких зарубіжних учених: Р. Барро, С. Брю, Д. Елмендорфа, Дж. М. Кейнса, Ф. Кене, А. Лернера, П. П. Леруа-Бол'є, К. Макконнелла, Т. Мальтуса, К. Маркса, Г. Менк'ю, Дж. С. Мілля, К. Рау, Д. Рікардо, А. Сміта, Дж. Ю. Стігліца та ін.

Метою дослідження є систематизація підходів до визначення та аналізу боргової безпеки, а також оцінювання боргового навантаження та платоспроможності держави за допомогою індикаторів боргової безпеки, розробка рекомендацій щодо удосконалення механізму врегулювання боргової кризи.

Досягнення зазначеної мети обумовило необхідність вирішення в роботі таких **завдань**:

- провести критичний аналіз сучасних наукових підходів до дослідження державного боргу та з'ясувати його економічну сутність та види;
- дослідити причини виникнення державного боргу та визначити місце боргової безпеки в системі економічної безпеки;
- визначити безпечний рівень державного боргу та оцінити ефективність управління державним боргом;
- обґрунтувати елементи механізму забезпечення боргової безпеки України;
- проаналізувати зарубіжний досвід забезпечення боргової безпеки;

– запропонувати основні напрямки підвищення боргової безпеки України.

Об’єктом дослідження є процес формування та функціонування державного боргу та його впливу на боргову безпеку країни.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні аспекти державного боргу України та його вплив на боргову безпеку країни.

Методи дослідження. Теоретичну та методологічну базу кваліфікаційної роботи становлять положення сучасної теорії фінансів та державного боргу, праць вітчизняних та зарубіжних науковців. У роботі використано такі загальнонаукові методи економічних досліджень: логічного і якісного аналізу та синтезу при обґрунтуванні теоретичних підходів до з’ясування соціально-економічної природи державного боргу в сучасних економічних умовах; системно-структурного аналізу при дослідженні причин виникнення державного боргу та визначенні місця боргової безпеки в системі економічної безпеки; порівняльного аналізу для порівняння світового і вітчизняного досвіду функціонування державного боргу та його впливу на боргову безпеку України; моделювання при визначенні безпечного рівня державного боргу та оцінюванні ефективності управління державним боргом; абстрактно-логічний при обґрунтування механізму та напрямків забезпечення боргової безпеки України.

Інформаційну базу дослідження становлять закони України, укази Президента України, нормативні акти Кабінету Міністрів України стосовно державного боргу в умовах ринкової трансформації, офіційні показники Державної служби статистики України, Міністерства фінансів України, Комітету Верховної Ради України з питань бюджету, аналітичні дослідження, огляди та статистичні показники Європейських інститутів, монографії та наукові статті.

ВИСНОВКИ

Аналіз фактичного матеріалу та узагальнення праць вітчизняних та зарубіжних науковців дозволили зробити висновки, що зміни, які відбулися протягом останніх п'яти років, створили суттєві проблеми фінансовій системі України, а саме: зростання боргового навантаження на економіку та державний бюджет, погіршення фіскальної дисципліни, зниження ефективності використання державних запозичень. Враховуючи соціально-економічний аспект, необхідно здійснювати постійний нагляд за основними макроекономічними показниками боргової безпеки України, сприяти збільшенню численності населення та його рівня життя, заохочувати інвесторів вкладати кошти у реальний сектор економіки України, створити привабливі умови для ведення підприємницької діяльності та збільшення рівня споживання, створити міцну правову базу для розвитку економіки, сприяти збільшенню національних золотовалютних резервів та привабливості державних боргових інструментів, оптимізувати фіскальну політику держави як джерело державних доходів, забезпечити збільшення розміру інвестицій у інноваційну діяльність.

1. Сутність державного боргу як економічної категорії полягає в тому, що це є сума фінансових зобов'язань сектора загального державного управління за випущеними і непогашеними позиками та кредитами, а також за гарантованими активами у кожний конкретний період часу.

2. На сьогодні в Україні діє боргова політика, що спрямована лише на вирішення поточних питань з управління державним боргом, зокрема, його погашення. Така політика не передбачає певних економічних ефектів від залучення додаткових боргових зобов'язань, є досить обмеженою та повинна зазнати докорінних змін. Одним з дієвих напрямів її вдосконалення є встановлення критеріїв боргової політики та їх своєчасне коригування відповідно до економічної ситуації в країні та світі.

3. Хоча Україна не вважається світовим лідером із зовнішнього державного боргу, проте її заборгованість є значною і такою, що має тенденцію до зростання. Тому актуальними видаються завдання щодо ефективного управління зовнішньою державною заборгованістю, адже таке управління передбачає розв'язання проблеми зниження боргового навантаження та ризику невиконання боргових зобов'язань держави з використанням різних методів та моделей, насамперед, через зміну політики щодо внутрішнього запозичення фінансових ресурсів, удосконалення законодавчого забезпечення регулювання витрат з обслуговування і погашення зовнішнього боргу урядом, впровадження по можливості агентської моделі управління державним зовнішнім боргом.

4. Процес управління державним боргом на сучасному етапі розвитку національної економіки недостатньо ефективний та діючий, а також такий, що призводить до постійного зростання боргового навантаження та витрат з обслуговування боргу. Уникнення чи часткове проведення структурних реформ, конкретних заходів із забезпечення безпечного рівня боргової стійкості, може стати причиною зростання відношення державного боргу до, як мінімум, 89% ВВП у 2021%, за прогнозними даними комбінованого шоку.

Для недопущення загроз борговій безпеці країни, стабілізації державних фінансів та підвищення ефективності боргової політики необхідно:

- встановити норматив кількісних обмежень фіскальних операцій щодо обсягу наданих позичкових ресурсів під гарантії уряду з обов'язковим визначенням верхньої межі відповідальності держави перед кредитором при неплатоспроможності позичальника;

- розробити середньострокову стратегію бюджетного планування та прогнозування з метою стабілізації сальдо державного бюджету шляхом зменшення рівнів корупції та тіньової економіки з одночасним зростанням

доходів і за рахунок поліпшення адміністрування податків, зборів та митних платежів;

- врегулювати сальдо бюджету Пенсійного фонду за рахунок якісної пенсійної реформи, а не покриття дефіциту за рахунок державного бюджету та позик;

- використовувати фіскальні важелі впливу для оптимізації державних запозичень з урахуванням досвіду Польщі, яка автоматично підвищує ставку ПДВ при перевищенні державним боргом рівня 55% ВВП;

- розробити середньострокову стратегію боргової безпеки України з урахуванням зовнішніх та внутрішніх боргових ризиків, а також узгодити напрями державної грошово-кредитної, боргової та бюджетної політики.

5. Для сприяння модернізації боргової політики, зниження боргового навантаження до безпечного рівня необхідно:

- встановити граничну межу обсягу державного боргу, номінованого в іноземній валюту (з метою недопущення значного зростання боргового навантаження через можливу девальвацію національної грошової одиниці та зменшення залежності національної економіки від світових фінансових ризиків) на рівні 45% від загального державного боргу, у разі перевищення ввести заборону на зростання боргового навантаження до моменту стабілізації;

- запровадити постійний професійний моніторинг заборгованості державних підприємств, прозорість у прийнятті рішень з їх інформаційним висвітленням;

- знизити вартість державних запозичень за рахунок активізації розвитку внутрішнього фінансового ринку, стимулювання банківського кредитування реального сектору суспільного промислового виробництва та сільського господарства;

- покращити інвестиційний клімат шляхом ухвалення законів та впровадити привабливе кредитування операцій на фондовому ринку та

проектів інноваційного спрямування, прискорення амортизації капіталу тощо.

6. Деякі положення угоди щодо реструктуризації частини зовнішнього приватного боргу України, яка містить списання частини зобов'язань в обсязі 3,8 млрд дол. США, спричинять гальмування реального сектору економіки України. Так, угода передбачає підвищення процентної ставки за борговими зобов'язаннями з 7,22% до 7,75%. До того, якщо темпи зростання економіки перевищать 3% на рік, то кредитори мають одержати 15% вартості цього відсотка зростання ВВП. Якщо темпи зростання економіки перевищать 4% річних, то кредитори будуть отримувати 40% вартості від кожного відсотка такого зростання (ця умова набуває чинності з 2021 р. і діятиме 20 наступних років).

Необхідно уряду України поставити питання про зниження відсотком ставки за борговими зобов'язаннями з 7,75% до 3% для забезпечення темпів зростання економіки України.

7. Боргова політика в Україні потребує трансформації відповідно до функціонування та розвитку економічних законів, світового досвіду європейських країн. Управління державним боргом має формуватись на засадах середньостроковості та ризикорієнтованості, а стратегічною метою повинно стати підвищення рівня боргової та фінансової безпеки України.

8. Використання методів інфляційного зростання та фінансових обмежень ефективно лише при значній частці державного боргу, номінованого в національній валюті. Найкраще вирішення проблеми надмірної державної заборгованості — забезпечення високих темпів економічного зростання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Canada Government Debt to GDP [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://tradingeconomics.com/canada/government-debt-to-gdp/survey>
2. France Government Debt to GDP [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://tradingeconomics.com/france/government-debt-to-gdp/survey>
3. Germany Government Debt to GDP [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://tradingeconomics.com/germany/government-debt-to-gdp/survey>
4. Government Debt to GDP [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://tradingeconomics.com/countries>
5. Italy Government Debt to GDP [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://tradingeconomics.com/italy/government-debt-to-gdp/survey>
6. Japan General Government Gross Debt to GDP [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://tradingeconomics.com/japan/government-debt-to-gdp/survey>
7. Rating: Ukraine Credit Rating [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://countryeconomy.com/ratings/ukraine>
8. United Kingdom Public Sector Net Debt to GDP [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://tradingeconomics.com/united-kingdom/government-debt-to-gdp/survey>
9. United States Gross Federal Debt to GDP [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://tradingeconomics.com/united-states/government-debt-to-gdp/survey>
10. Безштанько Д. В. Сутність державного боргу та основні проблеми управління державною заборгованістю в Україні / Д. В. Безштанько, О. І. Стирська // Молодий вчений. — 2015. — №2. — С. 378–382.
11. Богдан Т. Г. Боргова безпека та її роль у гарантуванні фінансової стабільності [Електронний ресурс] / Т. Г. Богдан // Вісник НБУ. — 2012. —

Квітень. — С. 8–15. — Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/soc_gum/Vnbu/2012_4/2012_04_2.pdf.

12. Боргова безпека як елемент фінансової безпеки держави [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.nbuv.gov.ua/e-journals/PSPE/2010_3/Laschenko_310.htm

13. Боргова стійкість державних фінансів: колективна монографія [Електронний ресурс] / [Єфименко Т. І., Єрохін С. А., Богдан Т. П. та ін.]. — Держ. навч.-наук. установа «Академія фінансового управління», 2014. — 710 с. — Режим доступу: https://afu.minfin.gov.ua/getfile.php?page_id=449&num=1

14. Боринець С. Я. Моделі організаційного забезпечення управління державним боргом: світовий досвід та перспективи для України / С. Я. Боринець, Л. Могилко // Банківська справа. — 2012. — №4. — С. 43–51.

15. Бюджетний кодекс України : станом на 17 листопада 2016 р. // Відомості Верховної Ради України. — К.: Парлам. вид-во, 2010. — №50–51. — 572 с.

16. Валовий внутрішній продукт [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://index.minfin.com.ua/index/gdp>

17. Вахненко Т. Державний борг України: шляхи виходу з кризи / Т. Вахненко // Економіка України. — 2000. — №8. — С. 22–30.

18. Вахненко Т. П. Особливості формування державного боргу та управління його складовими у період фінансової кризи / Т. П. Вахненко // Фінанси України. — 2009. — №6. — С. 14–28.

19. Верхолаз В. В. Формирование современных механизмов управления государственным долгом: автореф. дис... на соискание уч. степени канд. эконом. наук по спец.: 08.00.01 «экономическая теория» / В. В. Верхолаз / Ин-т экономики РАН, М., 2001. — 26 с.

20. Вівчар О. Й. Вплив державного боргу на економічну безпеку держави / О. Й. Вівчар, О. Б. Курило // Економіка та держава. — 2013. — №4. — С. 15–17.

21. Вівчар О. Й. Особливості управління державним боргом та методи його удосконалення [Електронний ресурс] / О. Й. Вівчар, М. Ю. Солдак. — Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/natural/Vnulp/Menegment/2011_720/56.pdf.
22. Власюк О. С. Боргова стійкість як стратегічний напрям підвищення рівня фінансово безпеки / О. С. Власюк, Л. Г. Шемаєва, Л. П. Лондар. — К.: НІСД, 2016. — 50 с.
23. Волкова О. Г. Моніторинг боргових ризиків України / О. Г. Волкова // *European Journal of Economics and Management*. — 2017. — №1. — С. 20–29.
24. Волкова О. Г. Теоретичні питання боргової стійкості держави / О. Г. Волкова // *Економіка та держава*. — 2017. — №1. — С. 37–41.
25. Волохова І. С. Расходы органов местного самоуправления Украины в контексте финансовой децентрализации / И. С. Волохова // *Strategies and Technologies: International Scientific-Practical Conference Integration of Business Structures*. — Tbilisi, Georgia: Baltija Publishing, 2017. — Р. II. — Р. 154–159.
26. Волохова І. С. Децентрализация в бюджетной сфере: достижения и новые проблемы / И. С. Волохова // *Економічні та інноваційні процеси: стан, перспективи та розвиток: матеріали доповідей міжнародної науково-практичної конференції (м. Ужгород, 6–7 травня 2016 р.)* / за заг. ред. М. М. Палінчак, В. П. Приходько, А. Krynski. — Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2016. — С. 157–159.
27. Волохова І. С. Фінансова децентралізація: вектори вирішення основних проблем / І. С. Волохова // *Наукові економічні дослідження: теорії та пропозиції: збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції, Запоріжжя, 11–12 березня 2016 року*. — Запоріжжя: ГО «СІЕУ», 2016 — С. 71–73.
28. Волохова І. С. Функціональний вимір кредитного фінансування надання суспільних благ на місцевому та регіональному рівнях /

I. С. Волохова // Asian Journal of Scientific and Educational Research. — 2016. — №1(19). — Р. 149–156.

29. Глібчук М. В. Сутність державного боргу та його вплив на економіку України / М. В. Глібчук, Г. Р. Кісь // Актуальні проблеми розвитку економіки регіону. — 2012. — Вип. 8. — С. 24–28.

30. Гольдарб М. ВВП України та його вплив на життя українців / М. Гольдарб [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://blog.liga.net/user/mgoldarb/article/18880.aspx>

31. Давиденко Б. Какие страны являются крупнейшими должниками в мире [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://delo.ua/ekonomika/mirovayaekonomika/kakie_strany_javlyajutsja_krupnejs_himi_dolzchnikami_v_mire_146532/

32. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

33. Державний борг України (прямий та гарантований) на початок відповідного періоду (млрд грн) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://pynzenyk.com.ua/Analytic/detail.php?ID=336>

34. Державний борг України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/debtgov/>

35. Епифанов А. А. Политика управления государственным долгом Украины / А. А. Епифанов, В. Л. Пластун // Банки та банківські системи країн світу. — 2010. — Т. 3. — №4. — С. 44–49.

36. Еш С. М. Місце боргових зобов'язань України у державних фінансах / С. М. Еш, О. А. Гнатенко // Економічний аналіз. — 2014. — №1. — С. 195–204.

37. Єремейчук Р. А. Формування і структура державного боргу України та особливості управління ним / Р. А. Єремейчук // Економіка і управління. — 2014. — №3. — С. 110–114.

38. Заверуха І. Б. Проблеми правового регулювання державного боргу України: Дис... д-ра юрид. наук за спец.: 12.00.07 / І. Б. Заверуха. — Львів, 2007. — 445 с.
39. Закон про Державний бюджет України на 2017 рік [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1801-19>
40. Закон про Державний бюджет України на 2018 рік [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2246-19>
41. Звіт Уряду 2017 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/ua/diyalnist/programa-diyalnosti-uryadu/zvit-uryadu-za-2017-rik>
42. Золотовалютні резерви України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://index.minfin.com.ua/finance/assets/>
43. Карлін М. І. Державні фінанси України: навчальний посібник / М. І. Карлін. — К.: Знання, 2008. — 348 с.
44. Кейнс Дж. М. Общая теория занятости, процента и денег / Дж. М. Кейнс. — М.: Гелиос АРВ, 1999. — 352 с.
45. Кенэ Ф. Избранные экономические произведения / Ф. Кенэ. — М.: Соцэкгиз, 1960. — 598 с.
46. Ключников И. К. Долги и кредиты в современной капиталистической экономике / И. К. Ключников, Ю. В. Пашкус, Н. В. Расков. — Л.: Изд-во ЛГУ, 1989. — 234 с.
47. Козюк В. В. Державний борг в умовах ринкової трансформації економіки України / В. В. Козюк. — Тернопіль: Карт-бланш, 2002. — 238 с.
48. Койло В. В. Зарубіжний досвід управління зовнішнім державним боргом: перспективи впровадження його в Україні / В. В. Койло // Гроші, фінанси і кредит. — 2017. — Вип. 5(61). — С. 199–204.
49. Кончаківський І. Світовий досвід управління державним боргом / І. Кончаківський, Ю. Пинзеник // Вісник Львівського університету. — 2011. — Вип. 45. — С. 131–137.

50. Котіна Г. Боргова безпека України: Оцінка, ризики та перспективи / Г. Котіна, М. Степура, П. Кондро // Схід: Економічні науки. — 2017. — №3(149). — С. 10–14.

51. «Кредит Януковича»: Україна заплатила РФ мільйон фунтів судових витрат[Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.epravda.com.ua/news/2017/09/21/629326/?fb_comment_id=fbc_1234241510014165_123429

52. Ліпкан В. А. Національна безпека України: [навч. посіб.] / В. А. Ліпкан. — К.: Кондор, 2008. — 552 с.

53. Лондар Л. П. Стан державного боргу України в умовах загострення фінансових ризиків, пов'язаних із гібридною війною [Електронний ресурс] / Л. П. Лондар. — Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/derzh_borg-d8023.pdf

54. Лубкей Н. Аналіз стану боргової безпеки України на сучасному етапі [Електронний ресурс] / Н. Лубкей. — Режим доступу: <http://library.tneu.edu.ua/>

55. Макконнелл К. Экономикс: принципы, проблемы и политика / К. Макконнелл, С. Брю. — М.: Инфра. — 2003. — 502 с.

56. Маркс К. Капитал / К. Маркс. — М., 1988. — Т. 1. — 900 с.

57. Милль Д. С. Основы политической экономии / Д. С. Милль. — М.: Прогресс, 1980. — Т. 5. — 345 с.

58. Мних А. М. Механізм оцінки боргового тягара в Україні як спосіб підвищення ефективності державних запозичень [Електронний ресурс] / А. М. Мних. — Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Efp/2010_1/Mnyh.pdf

59. Національна економіка: [підручник] / За ред. проф., к. е. н. П. В. Круша; 2-е вид. — К.: Каравела, 2008. — 428 с.

60. Нефьодов С. В. Місце державних гарантій у структурі державного боргу [Електронний ресурс] / С. В. Нефьодов // Юридичний

науковий електронний журнал. — 2017. — №2. — С. 90–92. — Режим доступу: http://lsej.org.ua/2_2017/28.pdf

61. Омелянєнко М. О. Оцінка зарубіжного досвіду мінімізації рівня боргового навантаження та виходу економіки з боргової кризи / М. О. Омелянєнко // Економіка та держава. — 2017. — № 11. — С. 94–98.

62. Омелянєнко М. О. Прогнозування боргової безпеки України на середньострокову перспективу / М. О. Омелянєнко // Чернігівський науковий часопис. Серія 1 : Економіка і управління. — 2016. — Вип. 1(7). — С. 33–42.

63. Орлюк О. П. Фінансове право / О. П. Орлюк. — К.: Юрінком Інтер, 2003. — 527 с.

64. Офіційний сайт Світового банку [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=2&series=NY.GDP.MKTP.CD>.

65. Панчук А. В. Державний кредит / А. В. Панчук. — К.: Держ. торг.-екон. ун-т., 1995. — 220 с.

66. Педченко Н. С. Критерії та показники вивчення ефективності боргової політики держави / Н. С. Педченко, Л. А. Лугівська // Бізнес Інформ. — 2013. — №12. — С. 39–44.

67. Платіжний баланс України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://index.minfin.com.ua/balance/>

68. «Про внесення зміни до статті 4 Закону України «Про особливості здійснення правочинів з державним, гарантованим державою боргом та місцевим боргом» / ЗУ від 12.04.2016 № 1081-VIII [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1081-19>

69. Про запровадження тимчасового зупинення здійснення платежів з погашення та обслуговування державного боргу і гарантованого державою боргу / Розпорядження Кабінету міністрів України від 18 грудня 2015 року №1312-р / [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1312-2015-%D1%80>

70. Про основи національної безпеки України: Закон України від 19.06.2003 № 964-IV [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/964-15>

71. Про Основні напрями бюджетної політики на 2018–2020 роки / Проект Постанови № 6591 від 15.06.2017 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62047

72. Проект Постанови про Основні напрями бюджетної політики на 2018–2020 pp.[Електронний ресурс]. — Режим доступу: w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62047

73. Рибалка С. Борги України: потрібне списання [Електронний ресурс] / С. Рибалка // Економічна правда. — 2017. — 4 квітня. — Режим доступу: URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2017/04/4/623454/> (дата звернення: 24.10.2017).

74. Ризики дефолту України стають критичними [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://uifuture.org/uk/post/ekonomika-ukrainy-riski-defolta-ukrainy-stanovatsa-kriticeskimi_448

75. Рикардо Д. Начала политической экономии и налогового обложения / Д. Рикардо. — М.: Государственное издательство политической литературы, 1955. — 360 с.

76. Рудый К. В. Финансовые кризисы: теория, история, политика / К. В. Рудый. — М.: ООО Новое знание, 2003. — 398 с.

77. Сич Н. О. Світовий досвід як векторний орієнтир в управлінні зовнішнім державним боргом / Н. О. Сич // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. — 2013. — Вип. 37. — С. 350–358.

78. Сідельникова Л. П. Податкові та позичкові фінанси: фіскальна філософія вибору: монографія / Л. П. Сдельникова. — Херсон: Грінь, 2010. — 436 с.

79. Сіденко В. Борги: час брати і час віддавати. Глобальні тенденції та виклики для України: [аналітична доповідь] / В. Сіденко, В. Юрчишин, К. Маркевич. — Київ: Заповіт, 2015. — 72 с.

80. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов / А. Смит. — М.: Издательство социально-экономической литературы, 1962. — 677 с.
81. Стиглиц Дж. Ю. Экономика государственного сектора / Дж. Ю. Стиглиц. — М.: Изд-во МГУ: ИНФРА-М, 1997. — 720 с.
82. Стратегія управління державними фінансами на 2017–2021 рр. [Електронний ресурс] — Режим доступу: <https://minfin.gov.ua/news/view/kabmin-ukhvalyv-stratehiiu-upravlinnia-derzhavnymy-finansamy-na-roky?category=bjudzhet>
83. Управління державним боргом: навчальний посібник / [О. О. Прутська, О. А. Сьомченков, Ж. В. Гарбар та ін.]. — К: Центр учбової літератури, 2010. — 215 с.
84. Федосов В. М. Государственные финансы / В. М. Федосов, С. Я. Огородник, В. М. Сутомина. — К.: Лыбидь, 1991. — 342 с.
85. Финансовое право. Учебник / Под ред. Е. О. Грачевой, Г. П. Толстопятенко. — М.: Проспект, 2004. — 532 с.
86. Цвігун Т.В. Економічна безпека в системі національної безпеки України / Т. В. Цвігун // Економіка і суспільство. — 2017. — Вип. 11. — С. 150–156.
87. Юрій С. І. Фінанси: [підручник] / За ред. С. І. Юрія, В. М. Федосова. — К.: Знання, 2008. — 611 с.